
**ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ
(1739–1811)**

РАДОСЛАВ ЕРАКОВИЋ

**ПОРТРЕТ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА
У ДЕЛУ ЧЕДОМИЉА МИЈАТОВИЋА
*SERVIA AND THE SERVIANS***

САЖЕТАК: У овом раду анализиран је статус Доситеја Обрадовића у недовољно проученом делу Чедомиља Мијатовића *Servia and the Servians*, објављеном у Лондону 1908. године. У амбициозно замишљеној монографској студији су, на рецепцијски привлачан начин, представљени најзначајнији подаци о историји и култури српског народа, уз ауторов енциклопедијски прецизан осврт на главне одлике политичког и економског уређења обновљене српске државе. Чедомиљ Мијатовић уложио је посебан херменеутички труд, како би британске читаоце уверио у жанровску, поетичку и естетску релевантност стваралаштва славног српског просветитеља, који је у делу *Servia and the Servians* представљен као родоначелник савремене српске књижевности. Наш покушај новог читања књиге *Servia and the Servians* требало би да допринесе не само бољем разумевању ауторовог односа према Доситеју Обрадовићу него и ревалоризацији статуса Чедомиља Мијатовића у историји српске књижевности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Доситеј Обрадовић, Чедомиљ Мијатовић, Павле Поповић, документарно-уметничка проза, књижевна публицистика, српска књижевност 18. века, просветитељство, херменеутичари-апатриди

Упркос томе што је чувени рад Павла Поповића *Доситеј Обрадовић у Енглеској* настао пре више од једног века¹, његов „мали есеј за Енглеze“² још увек представља незаобилазно поглавље у проучавању живота и стваралаштва славног српског просветитеља. Пажљивији читалац *Живоћа и њриклъченија* лако ће запазити да многобројне опсервације Павла Поповића – посебно оне о урбанистичким одликама цорцијанског Лондона – нису могле бити засноване на носталгичним реминисценцијама Доситеја Обрадовића.³ Аутор *Живоћа и њриклъченија* посветио је више пажње беседничкој вештини шармантне госпође Ливи⁴, него изгледу хаотичне европске метрополе, коју је Доситејев нешто млађи савременик Томас де Квинси описао као маћеху каменог срца.⁵ Доситејево „невешто“ топографисање осамнаестовековног мегалополиса интенционално је лишено свих призора који су могли дискредитовати морално-дидактички дискурс његовог аутобиографског остварења. Стога је потпуно схватљива заинтересованост Павла Поповића за књижевно-публицистичке и преводилачке радове српских писаца, који су, такође, искористили свој боравак у Лондону како би прикупили нове информације о Доситејевим *њриклъченијима* у Енглеској. Мада се уважени изасланик српске владе дипломатски вешто уздржао од критичког вредновања истраживачких подухвата двојице својих земљака, Павле Поповић се несумњиво похвалније изразио о публицистичко-путописном прилогу Вељка Милићевића из 1911. године, него о амбициозно замишљеној монографској студији Чедомилџа Мијатовића из 1908. године.⁶

С једне стране, прилично је лако идентификовати најзначајнији узрок повлашћене позиције Вељка Милићевића у тексту *Доситеј Обрадовић у Енглеској*. Као што је познато, добронамерни Павле Поповић је – попут Јована Скерлића – искористио уредничке

¹ Павле Поповић, „Доситеј Обрадовић у Енглеској“ [предавање одржано у Кингс колеџу у Лондону 19. фебруара 1918. г.], с енглеског превео Владимир М. Вукмировић, у: *Нова књижевност 1. Од Доситеја до Вука и Стерије. Сабрана дела Павла Поповића. [Књ.] 5*, прир. П. Палавестра, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, 43–56.

² Павле Поповић, *Из дневника. Сабрана дела Павла Поповића. [Књ.] 11*, прир. Б. Љ. Поповић, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2001, 311.

³ Доситеј Обрадовић, *Езойове и њрочих разних баснојворџев с различних езика и на славеносербски език њреведене, сад њрви рег с наравоучијелними њлезними изјасненијама и на њавленијама изданије и сербској јуности њосвећене Басне; [Живоћ и њриклъченија II]*, Штампарија Јохана Брајткопфа, Лајпциг, 1788, 397–412.

⁴ Доситеј Обрадовић, *Писмо Хараламиџу; Живоћ и њриклъченија*, прир. М. Д. Стефановић, Задужбина Доситеј Обрадовић, Београд, 2007, 142–143.

⁵ Томас де Квинси, *Исјовесији уживаоца оиџума*, Отворена књига, Београд, 2011, 164.

⁶ Павле Поповић, „Доситеј Обрадовић у Енглеској“, исто, 48–49.

прерогативе у *Српском књижевном гласнику* да би афирмисао прозно стваралаштво даровитог аутора *Мривої живоїа*.⁷ Како бисмо додатно потврдили исправност нашег хипотетичког силогизма о наклоности уредништва *Српскої књижевної гласника* према њиховом најмлађем предатном сараднику, скренућемо пажњу на чињеницу да Павле Поповић није похвалио фактографску поузданост новинског чланка Вељка Милићевића већ само његов прозаистички опис Доситејевог децембарског путовања од Довера до Лондона.⁸ С друге стране, много је теже објаснити маргиналан статус Чедомиља Мијатовића у „малом есеју за Енглеze” нашег најугледнијег историчара књижевности у првој половини 20. века. Павле Поповић је веома штуро описао „Ч. Мијатовића” као преводиоца „једне занимљиве главе” из *Живоїа и ѝрикљученија*⁹, што нас је приморало да узмемо у обзир чак и претпоставку о политичкој неподобности обреновићевског дипломате, који је након Мајског преврата демонстративно поднео оставку на место српског посланика у Лондону.¹⁰ Међутим, чврсто смо уверени да Аписови црнорукци нису стрепели од Мијатовићевих трагикомичних сеанси, на којима се, наводно, манифестовао дух убијеног краља Александра I Обреновића.¹¹ Окултне „вештине” Чедомиља Мијатовића много чешће су изазивале подсмех него забринутост, посебно међу скептичним припадницима српске интелектуалне елите, попут књижевника Симе Матавуља. Даровити писац очигледно није био импресиониран Мијатовићевим парапсихолошким подухватима, јер је у својој приповеци *Сиријисѝе* на сатиричан начин описао спиритистичке експерименте харизматичног „министра Чедића” и његових лаковерних београдских следбеника.¹² Претпоставку о ванлитерарним разлозима амбивалентног односа Павла Поповића према Чедомиљу Мијатовићу, додатно оповргавају романескни детаљи из политичке биографије Вељка Милићевића. Наиме, аутор *Бесѝућа* је почетком 1918. године био ништа мање политички неподобна личност од старог обреновићевског спиритисте, што се очигледно није одразило на вредносни суд Павла Поповића о прозном опусу Вељка Милићевића.

⁷ Павле Поповић, „Стање данашње српске књижевности”, *Српски књижевни гласник*, XIV/12, 1905, 924; Јован Скерлић, *Писци и књије*. [Књ.] 5, Просвета, Београд, 1964, 172; 295.

⁸ Павле Поповић, „Доситеј Обрадовић у Енглеској”, исто, 48.

⁹ Павле Поповић, исто, 49.

¹⁰ Чедомиљ Мијатовић, *Усїомене балканскої дїїломатїе*, прев. и прир. С. Г. Марковић, Радио-телевизија Србије, Београд, 2017, 145.

¹¹ Чедомиљ Мијатовић, исто, 150–151.

¹² Симо Матавуљ, *Из београдскої живоїа: ѝријовейке Симе Матавуља* [издање Ђорђа Анастасијевића], Парна штампарија Народне радикалне странке, Београд, 1891.

Учешће Вељка Милићевића у династичким несугласицама Карађорђевића и Петровића вероватно представља најбољи доказ о авантуристичком духу младог и талентованог љубимца Јована Скерлића и Павла Поповића. Након избијања Првог балканског рата, Вељко Милићевић је отишао у Црну Гору као новински извештач сарајевског *Народа*, а рат је провео као добровољац у одреду сердара Јанка Вукотића. Убрзо након завршетка ратних операција, постао је поданик црногорске краљевине и чиновник Министарства иностраних дела (током 1914. учествовао је у уређивању цетињског *Гласа Црногорца*). Након избијања Првог светског рата, поново се придружио одреду под командом Јанка Вукотића. У јесен 1915. године отишао је у Француску, а током 1916. обављао је дужност шефа црногорског пресбириа. Његова политичка каријера досегла је врхунац средином 1917. године. Тада је постао члан црногорске владе у егзилу (обављао је дужности министра правде и заступника министра просвете и црквених дела). Након завршетка рата, покушао је да се настани у Београду. Упркос томе што је у периоду између 1912. и 1917. године неколико пута био одликован за храброст и примерну службу, полиција новоформиране државе није имала поверења у бившег министра краља Николе I Петровића. За разлику од бившег аустроугарског официра Милоша Црњанског, Вељко Милићевић није смео да живи и ради у престоници Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (полиција је наставила да га прати и у Загребу, где се привремено настанио 1919. године). Овај кратак осврт на узроке послератне беззавичајности аутора *Бесџућа* (иронија је више него очигледна!), привешћемо крају констатацијом да се случај комедијант подједнако грубо поиграо с политичким каријерама Чедомиља Мијатовића и Вељка Милићевића.

На основу свега претходно наведеног, дошли смо до закључка како нам само непосредно читалачко искуство, засновано на резултатима детаљне анализе књиге *Servia and the Servians*¹³, може пружити одговор на питање да ли њен аутор заслужује да буде сврстан међу компетентне тумаче Доситејевог стваралаштва. Чедомиљ Мијатовић је на рецепцијски привлачан начин интерпретирао импозантан број података о историји, култури и верским убеђењима српског народа, уз енциклопедијски прецизан осврт на најзначајније одлике политичког и економског уређења обновљене српске државе.¹⁴ Према томе, нема никакве сумње да је ову тематски комплексну публикацију написала интелектуално све-

¹³ Chedo Mijatovich, *Servia and the Servians*, Sir Isaac Pitman & Sons, London, 1908.

¹⁴ „Највише успеха на енглеском говорном подручју Мијатовић је имао с делом *Servia and the Servians* (Србија и Срби). Оно је доживело три издања у Британији 1908, 1911. и 1915, и три у САД, 1908, 1913. и 1914.” Слободан Г. Марко-

страна личност. Када је у питању поглавље посвећено развоју савремене српске књижевности, аутор је уложио велики труд како би потенцијалне британске и америчке читаоце уверио у жанровску, поетичку и, наравно, естетску релевантност стваралаштва Доситеја Обрадовића, Лукијана Мушицког, Милована Видаковића, Вука Караџића, Јована Стерије Поповића, Петра II Петровића Његоша, Бранка Радичевића, Ђуре Јакшића, Јована Јовановића Змаја, Лазе Костића, Косте Трифковића, Јакова Игњатовића, Лазе К. Лазаревића, Стевана Сремца, Симе Матавуља и многих других књижевника, чија су најзначајнија дела настала током хронолошког периода који се у савременој историографији означава као дуги 19. век.¹⁵

За разлику од минуциозног Павла Поповића, који своје лондонске домаћине с Кингс колеџа није поштедео чак ни од податка да је петнаестогодишњи „Обрадовић” имао свега три гроша уштеђевине када се запутио у Хопово¹⁶, Чедомиљ Мијатовић није дао предност позитивистичко-биографској методи приликом тумачења *Живоїа и ѝрикљученија*. Изуземо ли кратку епизоду посвећену трогодишњем боравку младог Банаћанина у Хопову¹⁷, књига *Servia and the Servians* не садржи записе о Доситејевим *ѝрикљученијима* која су се одиграла у периоду између „драматичног” бекства из фрушкогорског манастира (1760) и ходочаснички усхићеног искрцавања на енглеску обалу (1784). Применом шерлокхолмсовске дедуктивне методе¹⁸, хипотетички едвардијански читалац услед тога је могао извести закључак како се у животу Доситеја Обрадовића није догодило ништа значајно, пре него што је крајем 1784. стигао у „красејши и славејши на свету град Лондон”.¹⁹ Ипак, библиографске апорије у књизи *Servia and the Servians* не заслужују да буду идентификоване као доказ о ауторовом индиферентном ставу према стваралаштву једног од родоначелника савремене српске књижевности (позитивно мишљење Чедомиља Мијатовића о литерарном опусу Доситеја Обрадовића јасно је артикулисао чак и у текстовима од секундарног књижевноисторијског значаја, као што су његова „писма” упућена српској трговачкој омладини).²⁰ Јед-

вић, *Гроф Чедомиљ Мијатовић. Викѝоријанац међу Србима*, Досије и Правни факултет у Београду, Београд, 2006, 344.

¹⁵ Chedo Mijatovich, item, 218–231.

¹⁶ Павле Поповић, исто, 45.

¹⁷ Chedo Mijatovich, item, 218.

¹⁸ Име најпознатијег британског приватног детектива уврстили смо у наш текст због тога што је његов творац Артур Конан Дојл (зло)употребио своју књижевну славу, како би широм света промовисао парапсихолошка „достигнућа” спиритистичког покрета. (оп. а.)

¹⁹ Доситеј Обрадовић, *Писмо Хараламѝију; Живої и ѝрикљученија*, 138.

²⁰ Чедомиљ Мијатовић, *О условима усѝеха: ѝисма срѝској ѝрѝовачкој омладини*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1892, 164.

ноставно, Чедомиљу Мијатовићу било је јасно да студиозно географско и хронолошко позиционирање, најзначајнијих епизода из Доситејевог живота, не може предупредити проблеме у комуникацији с (не)заинтересованом британском публиком, чије су хетеро-слике о југоисточној Европи биле кредибилне колико и романескне фантазмагорије њиховог славног сународника, Брема Стокера.²¹

Доситејев портрет у књизи *Servia and the Servians* стога је интенционално заснован на биобиблиографским информацијама које су почетком 20. века могле бити лако схватљиве Острвљанима, попут рецепцијски привлачног куриозитета да је један од најпопуларнијих писаца у историји српске књижевности био велики англофил. Поред тога, Чедомиљ Мијатовић је у своју књигу уврстио само превод Доситејевих епистоларних записа о Лондону, чиме је наведеној епизоди из живота славеносрпског књижевника приписан много већи културноисторијски значај него што она то објективно заслужује. Англофилска хипотеза Чедомиља Мијатовића, о Доситејевом катарзичком интелектуалном преображају током боравка у „задуго пожељеној Инглитери“²², нехотично је деградирала српског просветитеља на ниво пигмалионског трофеја беневоолентних Лондонаца. Аутор књиге *Servia and the Servians* пренебрегао је „тривијалну“ чињеницу да су за интелектуални развој славног српског полихистора били непосредно заслужни Андреј Петрицопулос, Јеротеј Дендрин и Јохан Еберхард, а не Вилијам Фордајс, Џон Ливи и његова благоглагољива супруга Ен.²³ Наравно, наш критички осврт на дело *Servia and the Servians* није био мотивисан намером да оспоримо утицај енглеске лектире на целокупно стваралаштво Доситеја Обрадовића. Напротив, сматрамо да су епистемолошки недостаци урбоцентричне лондонске хипотезе Чедомиља Мијатовића настали као последица занемаривања Доситејеве херменеутичке наклоности према делима енглеских филозофа-моралиста, есејиста и књижевника, попут Ентонија Шафтсберија, Александра Поупа, Џонатана Свифта, Џозефа Адисона и Висесимуса Нокса.

Превод [XI] поглавља из друге књиге *Живото и њриклученија* није интегрисан у композицијску структуру анализираног дела Чедомиља Мијатовића (преведени одломак из Доситејевог најпопуларнијег остварења публикован је на крају првог издања књиге

²¹ Bram Stoker, *Dracula*, Archibald Constable & Co, London, 1897.

²² Доситеј Обрадовић, исто, 137.

²³ „Име госпође Ливи било је Ен (Ann) Ливи, а девојачко презиме Кук (Cook), била је кћер Џона Кука (John Cook), градоначелника Норича (Norwich), и Араматее Марије Филипс (Aramathea Maria Philips). Ен Кук удала се за Џона Ливија 31. 10. 1781. у цркви Сент Ендрју (St. Andrew) у Норичу.“ Персида Лазаревић Ди Ђакомо, *У Досијејевом крућу: Досијеј Обрадовић и шкојско просветијелство*, Задубина Доситеј Обрадовић, Београд, 2015, 94.

Servia and the Servians, заједно с још три врло обимне ауторске допуне).²⁴ Ипак, уводне напомене Чедомиља Мијатовића о тематској композицији преведеног текста – уз посебан осврт на његова лудична читалачка запажања о ликовима Доситејевих лондонских пријатеља – не заслужују да буду идентификоване као књижевно-публицистичке маргиналије од секундарног научноистраживачког значаја. Захваљујући томе што је Павле Поповић, такође, уложио велики труд како би прикупио што више веродостојних података о цорцијанском Лондону и његовим становницима, упустили смо се у потрагу за тематским линијама додира између текстова двојице херменеутичара-апатрида. Резултати упоредног ишчитавања њихових радова – посвећених лондонским *ѝрикљученијима* нашег просветитеља-англофила – довели су нас до (не)очекиваног закључка да су Чедомиљ Мијатовић и Павле Поповић имали дијаметрално различите ставове о томе како би читаоцу с енглеског говорног подручја требало објаснити статус ирских, енглеских и шкотских ликова у фабулативно-сужејној структури *Живоѝта и ѝрикљученија*. На пример, у тексту Павла Поповића посвећена је велика пажња не само доктору Вилијаму Фордајсу него и члановима његове многобројне породице, иако Доситеј није упознао рођаке својег имућног заштитника. Поред тога што је позитивистички педантно набројао најзначајније професионалне успехе старије браће лондонског филантропа, Павле Поповић није пропустио да истакне како је ова знаменита породица имала и своју црну овцу, берзанског мешетара Александра Фордајса.²⁵

Акрибични српски научник није се упустио у тумачење многобројних економских и социјалних последица финансијског скандала из 1772. године (млађи брат Доситејевог патрона изазвао је једну од највећих банкарских криза у енглеској историји). Али напомена о бескрупулозном Александру Фордајсу релевантна је за нашу анализу јер нам омогућава да идентификујемо лексикографски извор, из којег је аутор текста *Досиѝеј Обрадовић у Енѝлеској* преузео податке о једној од најпознатијих шкотских породица у осамнаестом веку. Павле Поповић се зачуђујуће добро снашао у улози биографа велике абердинске фамилије захваљујући *Бриѝанском речнику националних биоѝрафија*, у којем су прецизно забележене не само етичке и финансијске трансгресије Александра Фордајса него и професионални успеси његове старије браће: Дејвида, Џејмса и Вилијама.²⁶ Премда је на располагању имао велики број података

²⁴ Chedo Mijatovich, item, 243–255.

²⁵ Павле Поповић, исто, 52.

²⁶ Stephen Leslie [ed.], *Dictionary of National Biography*, vol. XIX, Smith Elder, London, 1889, 431–435.

о стручним медицинским радовима угледног британског племића, стекли смо утисак да је Павле Поповић био највише заинтересован за сведочанства о друштвеном статусу „Сер Вилијама Фордајса”.²⁷ Да подсетимо, он је у тексту *Досијеј Обрадовић у Енглеској* представљен као најбољи британски латиниста и изузетно цењен лекар, који је Доситеју Обрадовићу подарио своју најважнију књигу из области медицинских наука.²⁸

Наравно, нема никакве сумње да је Вилијам Фордајс указао велику част српском књижевнику, тако што му је поклонио свој трактат о хирургији на латинском језику.²⁹ Међутим, сматрамо да је Павле Поповић прибеглао дискретном ретуширању лексикографских информација о научном раду Вилијама Фордајса, како би (наводно) конзервативну едвардијанску публику поштедео од сазнања да је Доситејев мецена изучавао полно преносиве болести. Да будемо сасвим прецизни, у тексту *Досијеј Обрадовић у Енглеској* није наведен податак да је научни рад Вилијама Фордајса о лечењу венеричних обољења стекао крајем осамнаестог века статус научно-популарног бестселера³⁰, који је у периоду између 1767. и 1785. имао чак пет издања (дело је 1769. године преведено и на немачки језик).³¹ Ако бисмо били приморани да издвојимо само један конкретан доказ о великој популарности поменутог публикације – посебно у периоду који обухвата крај осамнаестог и почетак деветнаестог века – онда бисмо се свакако определили за карикатуру шкотског уметника Вилијама Хита, на којој је оштро исмејана неучинковитост „фармаколошких” препарата за лечење полних болести, препоручених у чувеној књизи доктора Фордајса (оригинална карикатура данас је у власништву Филадельфијског музеја уметности).³²

Морамо признати да је много теже установити какво је било мишљење Павла Поповића о осталим лондонским протагонистима *Живоџа и њриклученија*, нарочито ако узмемо у обзир чињеницу да у његовом научном раду није реинтерпретирано Доситејево сентименталистички разнежено признање да је, током боравка у Лондону, најлепше тренутке провео у дому породице Ливи.³³ Упркос

²⁷ Павле Поповић, исто, 51.

²⁸ Павле Поповић, исто, 52.

²⁹ Gulielmus Fordyce, *Fragmenta Chirurgica et Medica*, T. Spilsbury & T. Cadell, London, 1784.

³⁰ William Fordyce, *A Review of the Venereal Disease and its Remedies*, T. Spilsbury & T. Cadell, London, 1767.

³¹ Stephen Leslie [ed.], „William Fordyce”, item, 435.

³² William Heath, *The Quack Doctor's Confession on His Death Bed*, circa 1828. Преузето 28. 8. 2021. године са веб-адресе: <https://philamuseum.org/collection/object/249507>

³³ Доситеј Обрадовић, исто, 143.

томе што аутобиографски роман српског просветитеља обилује егзалтираним исказима приповедачког субјекта – у којима је глобрификована интелектуална свестраност Совера Лузињана и Џона Ливија – Павле Поповић ниједном другом Доситејевом јунаку није посветио толико пажње као дарезљивом лекару-племићу, чији су многобројни терапеутски (не)успеси надахнули карикатуристу Вилијама Хита. Српски научник је прибегао хијерархијској класификацији Доситејевих јунака зато што је, попут Чедомиља Мијатовића, веровао да довољно добро познаје читалачке афинитете публике, на коју је покушао да пројектује своја сазнања о српско-британским осамнаестовековним културним везама. Посматрано из савремене истраживачке перспективе, нису занемарљиви ни ванлитерарни разлози због којих је неколико пута истакнут покровитељски однос богатог сер Вилијама Фордајса према сиромашном српском књижевнику.³⁴ Једноставно, Павле Поповић је наклоност (снобовског) аудиторијума у Кингс колеџу много лакше могао придобити истицањем романескних детаља из биографије лондонског аристократе, него историцистичким екскурсима посвећеним кипарском пореклу Совера Лузињана и трговачким успесима Џона Ливија.

С обзиром на то да је лику Вилијама Фордајса припала привилегована позиција у тексту *Досиџеј Обрадовић у Енглеској*, дужни смо да нагласимо како српски научник није занемарио Доситејеву задивљеност беседничком вештином и проницљивошћу госпође Ливи. Међутим, изуземо ли његове неспретно формулисане козерске дигресије, у којима је српски просветитељ окарактерисан као просвећени заговорник идеје о равноправности полова³⁵, Павле Поповић није детаљно анализирао функцију лика елоквентне „енглеске госпође”³⁶ у фабулативно-сижејној структури *Живоџа и њриклъученија*. Уместо тога, он се определио за емпиријски непроверљиву реконструкцију садржаја дебата, које су почетком 1785. године вођене у салону породице Ливи. Нажалост, веома је лако оспорити не само књижевноисторијску него и елементарну биографску релевантност његове теорије о Доситејевој завидној упућености у одређене политичке и економске теме, о којима се, наводно, расправљало у кући лондонског трговца порцеланом. Наиме, ако је српски сабеседник госпође Ливи заиста био заинтересован за политичку судбину корумпираног Ворена Хејстингса³⁷, онда је веома тешко схватити због чега најпознатије књижевно дело нашег

³⁴ Павле Поповић, исто, 51–54.

³⁵ Павле Поповић, исто, 53.

³⁶ Павле Поповић, исто.

³⁷ Павле Поповић, исто.

„моралног философа”³⁸ не садржи ниједно критички интонирано *ѝримечаније*, уперено против Источноиндијске компаније и њеног пљачкашког пореског система, чији је творац био претходно поменути бенгалски гувернер.

Као што смо већ истакли у претходном сегменту нашег рада, Чедомиљ Мијатовић и Павле Поповић имали су опречна мишљења о функцији коју би требало доделити британским јунацима, у процесу реактуелизације Доситејевог најпопуларнијег прозног дела. За разлику од Павла Поповића, он се није ослонио на информације лексикографског карактера да би потенцијалне читаоце с енглеског говорног подручја убедио у историјску аутентичност личности и догађаја, описаних у другој књизи *Живойџа и ѝрикљученија*. Захваљујући личним и професионалним искуствима – стеченим током дугогодишњег живота и рада у Уједињеном Краљевству – Чедомиљ Мијатовић је имао много јаснију представу о томе колико је тешко премостити не само временски него и културолошки јаз, између осамнаестовековног просветитељског писца и двадесетовековне едвардијанске публике.³⁹ Он је стога покушао да докаже како Доситејев аутобиографски роман припада живој литерарној традицији, чија уметничка вредност не може бити процењена само на основу концизних лексиконских података о животу и раду пищевих британских пријатеља. Према нашем мишљењу, аутор књиге *Servia and the Servians* управо је због тога изразио наду да ће његово дело привући пажњу шкотских и енглеских потомака Вилијама Фордајса и Џона Ливија.⁴⁰ Што се тиче његове жеље да их упозна, како би им лично захвалио због помоћи коју су њихови племенити преци пружили славном српском књижевнику, она се највероватније никада није остварила. Наиме, Чедомиљ Мијатовић није у својим мемоарима навео да ли му се након објављивања књиге *Servia and the Servians* указала видаковићевски *чувсѝвиѝелна* прилика да упозна „изгубљене” чланове породица Фордајс и Ливи (срећом по његов ионако крхки научни углед, *Усѝомене балканскоѝ дипломатѝе* не садрже ниједну опскурну „ауто-референцијалну” белешку о призивању душа Вилијама Фордајса и Џона Ливија).⁴¹ Да закључимо, без обзира на то што генеалогски подухват Чедомиља Мијатовића није уродио плодом, резултати његове анализе *Живойџа и ѝрикљученија* дискретно су антиципи-

³⁸ Павле Поповић, исто, 44.

³⁹ „Преко половине дугог живота Чедомиљ Мијатовић је провео у Британији, и то: 1870–1871, 1884–1885, 1889–1894, 1895–1900. и 1901–1932.” Слободан Г. Марковић, „Поговор”, у: Чедомиљ Мијатовић, *Усѝомене балканскоѝ дипломатѝе*, исто, 318.

⁴⁰ Chedo Mijatovich, *item*, 243.

⁴¹ Чедомиљ Мијатовић, исто.

рали херменеутичку релевантност семиотичке теорије о тексту као кондензатору културног памћења.⁴²

У завршном сегменту нашег рада, осврнућемо се на један од недовољно познатих резултата дугогодишње сарадње Чедомиља Мијатовића с уредништвом *Енциклопедије Британике*.⁴³ Наиме, стогодишњица смрти Доситеја Обрадовића била је обележена издавањем великог броја научних и пригодних публикација, чији су аутори и приређивачи били еминентни проучаваоци интелектуалне заоставштине српског просветитеља.⁴⁴ Међутим, у савременој књижевној историографији није довољно истакнут репрезентативан библиографски карактер податка да је 1911. године у *Енциклопедији Британици* објављена одредница о Србији, која садржи тематску целину посвећену Доситеју Обрадовићу. Аутор наведене одреднице био је управо Чедомиљ Мијатовић.⁴⁵ Мада он није написао потпуно нов ауторски текст за *Енциклопедију Британику*, јер је поглавље о историји српске књижевности очигледно било преузето из његове књиге *Servia and the Servians*, Чедомиљ Мијатовић заслужује да му одамо признање због тога што је читаоцима најпрестижније светске енциклопедије пружио могућност да се упознају са стваралаштвом родоначелника савремене српске књижевности. Надамо да ће наш покушај новог читања књиге *Servia and the Servians* допринети не само бољем разумевању ауторовог односа према Доситеју Обрадовићу него и ревалоризацији статуса Чедомиља Мијатовића у историји српске књижевности.

Проф. др Радослав Ераковић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
rasha@ff.uns.ac.rs

⁴² Јуриј Лотман, *Семиосфера: у свећу мишљења: човек, шексџ, семиосфера, историја*, Светови, Нови Сад, 2004, 26.

⁴³ „Мијатовић је био први Србин сарадник знамените *Енциклопедије Британике*.” Слободан Г. Марковић, „Поговор”, исто, 329.

⁴⁴ Доситеј Обрадовић, *Дела Доситеја Обрадовића*, прир. Ј. Скерлић; Д. Милутиновић; М. Ивковић, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1911; Доситеј Обрадовић, *Живот Доситеја Обрадовића*, из његових дела саставио Т. Остојић, Учитељско деоничарско друштво „Натошевић”, Нови Сад, 1911; [Стојан Новаковић], *Сјоменица Доситеја Обрадовића* (зборник), Српска књижевна задруга, Београд, 1911; Данило Петрановић, *Доситеје Обрадовић: сјоменица о његовој му сјоменици*, Матица српска – Српска дубровачка штампарија, Дубровник, 1911; Јаша Томић, *Доситеј Обрадовић: у његовој сјоменици Доситејевој смрти*, Српска штампарија Дра Светозара Милетића, Нови Сад, 1911.

⁴⁵ C[hedomille] Mi[jatovich], „Servia”, *The Encyclopaedia Britannica: a dictionary of arts, sciences, literature and general information*, 11/XXIV, University Press New York, Cambridge (England), 1911, 686–698.